

Карамян К. Г.,
студентка

Херсонського національного технічного університету

Подвойська О. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу
Херсонського національного технічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В ПОЕЗІЇ Г. ГЕЙНЕ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню емотивної лексики у функціональному аспекті на матеріалі творів Г. Гейне. У дослідженні надається дефініція та розглядається класифікація емотивних лексичних засобів. Актуальність дослідження полягає в тому, що під час перекладу художньої літератури перекладач досить часто стикається з проблемою, як зберегти національно-культурну специфіку вияву емоцій у мові оригіналу та водночас бути зрозумілим для читачів-носіїв культури мови перекладу. Незважаючи на те, що емоції універсальні, структура емотивної лексики не збігається в різних мовах, а отже, має національну специфіку. Щодо поетичного тексту, вивчення якого надає дослідникові в цьому сенсі найбільші можливості для аналізу філологічних і загальнолінгвістичних питань, то тут форма вираження є особливо важливим компонентом, оскільки саме віршований поетичний текст має найхарактерніший план зображення порівняно з текстами інших функціональних стилів, які створюються на базі прози.

У процесі дослідження було виявлено, що емотивна лексика виконує низку важливих стилістичних функцій у досліджених творах, найзначніша з яких – надання поетичному тексту емоційного забарвлення – як позитивного, так і негативного. Було встановлено, що серед засобів і прийомів вираження емоцій на лексичному рівні досить частотними є оксиморон, епітети, метафори, складні слова, вигук тощо. Перспективи подальших досліджень полягають у більш детальному вивченні емотивної лексики в когнітивному та перекладацькому аспектах.

Ключові слова: емотивність, емотивна лексика, поетичний текст.

Постановка проблеми. Літературу цілком можна співвідносити зі світом емоцій і почуттів людини, саме тому важливим аспектом у дослідженнях художнього перекладу є його аналіз із погляду адекватності відтворення виявів емоцій та емоційних станів персонажів, а також досягнення передбачуваної реакції потенційного читача. У поезії емоції втілюються системою мовних одиниць різних рівнів. Такі емоційно марковані або емотивні засоби відіграють важливу роль, оскільки забезпечують розуміння читачами творчого задуму митця. Особливості психічного феномена емоцій, а також специфіка їхнього вираження в контексті конкретної культури створюють труднощі під час перекладу. *Актуальність* дослідження полягає в тому, що перекладач досить часто стикається з проблемою, як зберегти національно-культурну специфіку вияву емоцій у мові оригіналу та водночас бути зрозумілим для читачів-носіїв культури мови перекладу.

Крім того, дослідження є актуальним у світлі вивчення різних аспектів емотивності та проблематичності категоріального визначення цього мовного і мовленнєвого явища.

Метою статті є стилістичний аналіз емотивної лексики на матеріалі поезії Генріха Гейне. Поставлена мета передбачає розв'язання низки завдань: 1) надати дефініцію емотивної лексики; 2) визначити більш доцільну класифікацію емотивної лексики; 3) виявити основні засоби емотивності на лексичному рівні у творах Генріха Гейне та визначити їхні стилістичні функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблематики термінології та вираження емотивних засобів тексту досліджують у своїх працях Ю. Андрійченко, С. Гладь, О. Дорош, В. Хом'яков, А. Цибулевська, В. Чабаненко, І. Шахновська, В. Шаховський, В. Юрченко та інші вчені. Проблема емоцій у французькій мові є предметом розгляду у працях таких дослідників, як Ш. Баллі, В. Гак, Н. Медведєва, А. Назарян, Н. Синельникова та інші. Емотивна лексика також ставала предметом аналізу в дослідженнях багатьох відомих лінгвістів, таких як Л. Бабенко, О. Мягкова, М. Ретунська [1; 7; 9], але варто визнати, що межі цього поняття дотепер розмиті, що зумовлюється насамперед різним розумінням природи емотивності та місця емотивного компонента в структурі значення слова.

Автори першого українського словника лінгвістичних термінів Є. Кротевич і Н. Родзевич цю групу лексики визначають як емоційну і у дефініції вказують, що це «... слова, які служать для вираження почуттів та настроїв людини» [6, с. 58]. У складі цієї лексики, на думку мовознавців, виділяються такі групи: слова, що безпосередньо позначають почуття: *любов, ненависть, радість, жах, покора* тощо; слова, у значенні яких надається оцінка явища, предмета: *хороший, поганий, жахливий, чудовий* тощо; слова, в яких емоційне ставлення до предмета або явища виражається граматичними способами, особливими суфіксами та префіксами: *кошенятко, вітрюга, бабуся, малесенький* тощо.

Що стосується класифікації емотивної лексики, то дослідник-мовознавець А. Бурячок усю емоційну лексику поділяє на такі групи: *слова*, які використовують для передачі своїх або чийось почуттів, емоцій, настроїв, вираження свого ставлення до повідомлених фактів, для характеристики людини загалом або тільки з якогось боку; *слова*, що їх уживають дорослі в розмові з дітьми; інтимні звертання; *вигук*; *слова* з суфіксами зменшеності, пестливості, згрублості; *слова*, які вживаються у неприємному їм стилі мовлення; *підсилювальні і спонукальні частки*; *слова*, що вживаються в оцінюванні ступеня вияву ознаки, дії тощо з боку мовця; *модальні слова* [3, с. 83].

Вищезазначена класифікація має, проте, певні недоліки: одні її складники виділяються за частиномовною належністю, інші – за семантичними характеристиками, треті – на основі словотвірних ознак. Та, незважаючи на це, класифікація емоційної лексики А. Бурячком має велике значення, оскільки вперше в українському мовознавстві було представлено, згруповано, майже всі мовні засоби реалізації оцінно-емоційного значення.

Емотивна лексика є важливим джерелом отримання інформації про емоції та емоційні явища певного етносу. Регулярність її вживання в мовленні свідчить про той факт, що в ній дійсно закарбовані актуальні психічні поняття того чи іншого етапу історично-культурного й духовного розвитку відповідної лінгвостільності. Відображаючи національну ментальність кожного народу, емотивна лексика демонструє не тільки специфічність емоційної сфери тієї чи тієї нації [14, с. 201–204], але й неповторне поєднання свого і спільного з іншими народами.

Серед основних сучасних підходів у дослідженні емотивної лексики трапляються комунікативний, заснований на принципі комунікативної потенції емотивної семантики всіх мовних рівнів – від фонетики до тексту (праці Г. Приходько, О. Толочка, В. Шаховського та інших учених); культурологічний, що ґрунтується на уявленні про національно-культурну своєрідність названих лексем (концепції Н. Багдасарової, В. Школярєнко, О. Янові та інших); когнітивний, представники якого беруть за основу формулу «мова – мислення» або комплексну триаду «мова – мислення – світ» (Л. Белєхова, М. Гамзюк, В. Кононенко та інші); психолінгвістичний, згідно з яким емотивну семантику в лексиконі індивіда визначає взаємодія лінгвістичних і психологічних детермінантів (студії О. Залєвської, О. Мягкової, О. Потебні та інших); порівняльно-історичний, окреслений процесами поступових семантичних змін емотивно маркованих слів, а також протиставленням сем «емотивність – нейтральність» і структури емотивної семантики на кшталт «одношаровість чи моносемічність – двошаровість чи амбівалентність» (Ю. Гамаюнова, В. Дудка, Л. Калімулліна та інші) тощо.

Метою емотивної функції мови є здійснення специфічної форми емоційної комунікації людей. У будь-якої мовної функції важливо розрізнити дві сторони: потенційну й результативну. Відповідно, емотивну функцію можна розуміти, з одного боку, як таку, що реалізовується, тобто як процес, а з іншого – як реалізовану, тобто як результат. У цій площині В. Шаховський розрізняє емотивну валентність мовних одиниць, їхню емотивну семантику та їх емотивне вживання [13].

Виклад основного матеріалу. До основних родів художньої літератури, як загальновідомо, належить і постає поряд з епосом і драмою у ліриці поезія. Саме до поезії з особливим зацікавленням звертається все більше вчених-лінгвістів, які досліджують мову художньої літератури через різноманіття функціональних можливостей.

Що стосується безпосередньо поетичного тексту, вивчення якого надає дослідникові в цьому плані найбільші можливості аналізу філологічних і загальнолінгвістичних питань, то тут форма є особливо важливим компонентом, оскільки саме віршований поетичний текст має найхарактерніший план зображення порівняно з текстами інших функціональних стилів, які створюються на базі прози.

Під час розгляду поезії Генріха Гейне та її перекладів на українську мову дослідження емотивності та її засобів вираження набуває суттєвого значення через її прагматичні функції.

Емотивність, яка виражена граматично, є в такому прикладі:

*“Hofschauspieler sind die Böcklein
Und die Vögel und die Kuh’
Mit den Flöten, mit den Glöcklein,
Sind die Kammermusici”* [15].

*«Бистрі й жваві цапенята –
То артисти-штукари,
А дзвіночки, флейти пташок –
То музика при дворі»* [5].

Як видно з контексту, емотивність передана суфіксом *-lein*, що надає стилістичного значення зменшеності, пестливості.

У поезії Г. Гейне знаходимо яскраве вираження концепту ЖІНОЧА КРАСА емотивними лексичними засобами, наприклад:

*“In den Armen meiner Kön’gin
Ruht meiner Königshaupt so weich,
Und in ihren lieben Augen
Liegt in ihren lieben Augen
Liegt mein unermesslich Reich”* [15]

*«Лиш у подругах в обіймах
Від турбот спочину я,
У в очах її глибоких вся імперія
моя!»* [5]

Поміж рядків можемо прочитати, як герой милується дівочою красою. Цей ефект досягається змішанням багатьох стилістичних засобів, зокрема вибором лексичних одиниць позитивного забарвлення: *weich, meiner Kön’gin, in ihren lieben Augen*, вживанням епітетів, повтором у третьому та четвертому рядках, а також дещо завуальованим порівнянням в останньому рядку.

Епітети як засіб вираження емоцій також поширені в досліджуваних текстах. Наприклад:

*“Ist es die singende Nachtigall?
Ist es der schweigende Abendstern?”* [15]

*«Соловей чи соловозвучний?
Іль вечірня зірка?»*

У складному слові *соловкозвучний* у варіанті перекладу можна спостерігати вдале відтворення емотивності, яка надає своєрідного чаруючого забарвлення звучанню.

Генріх Гейне використовує серед іншого як засіб емотивності у своїх поезіях стилістичний прийом оксиморону, перш за все, задля вираження суб’єктивної оцінки:

*“... und jemand humoristisch
Atem schopfe”* [15].

«... і хтось гумористично відсапується» [5].

Словосполучення *humoristisch Atem* – *гумористичне дихання* (рос. юмористическое дыхание) – яскравий доказ використання семантично різних за значенням слів із метою вираження суб’єктивної оцінки в наведеному прикладі, зокрема, з іронічним відтінком.

*“...und süßnährliche Laute von
lachenden Affen neckten mich lieblich”* [15].

«... і кумедно веселі голоси смішливих мавп лагідно дражнили мене» [5].

У цьому прикладі бачимо, що емотивність виражається у складному слові *süßnährliche*, яке у перекладі відтворюється словосполученням *кумедно веселі*. Перекладачу вдалося дуже гарно передати цю емотивність, що виконує функцію як і суб’єктивної оцінки, так і надання контексту своєрідної кумедності.

У вірші Генріха Гейне «Ein Fichtenbaum steht einsam» можна побачити такі рядки, де використання епітета в короткій формі виконує символну функцію та є засобом уособлення:

*“Ein Fichtenbaum steht einsam
Im Norden auf kahler Höh’;
Ihn schläfert; mit weißer Decke
Umhüllen ihn Eis und Schnee”* [15].

*«Самотний кедр на стромині
В північній стоїть стороні,
І кригою, й снігом укритий,
Дрімас і мріє вві сні»* [5].

Висновки. Отже, можна зазначити, що досвід людства в пізнанні емоцій дійсно закріплюється в мовних одиницях, а емотивна лексика є важливим джерелом отримання інформації про емоції та емоційні явища певного етносу. Емотивна лексика виконує низку важливих функцій, найзначніша з яких – надання поетичному тексту емоційного забарвлення. У поезії Г. Гейне з цією метою використовуються такі стилістичні засоби, як оксиморон, епітети, метафори, порівняння, повтори тощо.

Можна зазначити, що в подальшому дослідженні перспективним є більш детальне вивчення емотивної лексики вже в когнітивному та перекладацькому аспектах, щоб побачити, наскільки є можливою передача емоційного забарвлення в германській та українській лінгвокультурах на прикладах поезії відомих письменників і поетів.

Література:

1. Бабенко Л.Г. Лексичні засоби позначення емоцій в російській мові. Свердловськ: Вид-во Уральського держ. ун-ту, 1989. 184 с.
2. Белехова Л.І. Словесний поетичний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд. Херсон: «Айлант», 2004. 376 с.
3. Бурячок А.А. Оцінка лексики в українській літературній мові. *Українське усне літературне мовлення*. К.: «Наукова думка», 1967. С. 75–93.
4. Винарская Е.Н. К проблеме базовых эмоциональных концептов. Вестник Воронежского государственного университета. Серия: «Лингвистика и межкультурная коммуникация». Воронеж: ВГУ, 2001. № 2. С. 12–16.
5. Гейне Г. Вибрані твори: в 4-х томах Т. 2: «Подорожні картини». К.: «Дніпро», 1973. 474 с.
6. Кротевич Є.В. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вид-во АН УРСР, 1957. 236 с.
7. Мягкова Е.Ю. Эмоциональная нагрузка слова: опыт психолингвистического исследования. Воронеж: Изд-во Воронежск. гос. ун-та, 1990. 109 с.
8. Пентилуок М.І. Робота з стилістики. К.: «Радянська школа», 1984. 136 с.
9. Ретунская М.С. Английская аксиологическая лексика. Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 1996. 272 с.
10. Руснак Н.О. Когнітивний ракурс дослідження діалектних текстів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Лінгвістика»*: зб. наук. пр. Херсон: Вид-во ХДУ, 2012. Вип. XVI. С. 192–196.
11. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: «Довкілля-К», 2006. С. 404–405.
12. Ткаченко О.Б. Мовні критерії національної ментальності. *Нова філологія: науковий журнал*. Запоріжжя: ЗДУ, 2001. № 1(10). С. 23–41.
13. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж: Изд-во Воронежск. гос. ун-та, 1987. 192 с.
14. Яковлева В.Б. Взаємозв'язок ментальної та мовної системи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Лінгвістика»*: зб. наук. пр. Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. С. 201–204.
15. Heinrich Heine. Reisebilder. Berlin, 1966. 567 s.

Карамян К. Г., Подвойская О. В. Особенности использования эмотивной лексики в поэзии Г. Гейне

Аннотация. Статья посвящена исследованию эмотивной лексики с точки зрения функционального аспекта на материалах произведениях Г. Гейне. В исследовании пред-

ставлены дефиниция и классификация эмотивных лексических средств. Актуальность предлагаемого исследования заключается в том, что при переводе художественной литературы переводчик достаточно часто сталкивается с проблемой, как сохранить национально-культурную специфику проявления эмоций в языке оригинала и в то же время быть понятным для читателей-носителей культуры языка перевода.

Несмотря на то, что эмоции универсальны, структура эмотивной лексики не совпадает в разных языках, а, следовательно, имеет национальную специфику. Относительно поэтического текста, изучение которого дает исследователю наибольшие возможности для анализа филологических и общих лингвистических вопросов, то форма выражения является особенно важным компонентом, поскольку именно стихотворный поэтический текст должен иметь характерный план выражения по сравнению с текстами других функциональных стилей, которые создаются на базе прозы.

В ходе исследования было выявлено, что эмотивная лексика выполняет ряд важных стилистических функций в исследованных произведениях, самая значительная из которых – предоставление поэтическому тексту эмоциональной окраски – как положительной, так и отрицательной. Было установлено, что среди средств и приемов выражения эмоций на лексическом уровне достаточно частотными являются оксиморон, эпитеты, метафоры, сложные слова, междометия и прочее. Перспективы дальнейших исследований представляются в более детальном изучении эмотивной лексики в когнитивном и переводческом аспектах.

Ключевые слова: эмотивность, эмотивная лексика, поэтический текст.

Karamian K., Podvoiska O. Use of emotional lexicon in poetry of Henry Heine

Summary. This article is devoted to the study of emotive vocabulary from the point of view of the functional aspect on the materials of H. Heine's works. The study presents the definition and classification of emotive lexical tools. The relevance of the proposed study lies in the fact that when translating fiction, the translator often faces the problem of how to preserve the national and cultural specifics of the expression of emotions in the original language and at the same time is clear to readers who are native speakers of the culture of the translation language.

Despite the fact that emotions are universal, the structure of emotive vocabulary does not coincide in different languages, and therefore, has a national specificity. Regarding the poetic text, the study of which provides the researcher with the greatest opportunities for analyzing philological and general linguistic issues, the form of expression is a particularly important component, since it is the poetic text of the poetic text that should have a characteristic plan of the image compared to the texts of other functional styles created on the basis of prose.

The study revealed that emotive vocabulary performs a number of important stylistic functions in the studied works, the most significant of which is the provision of emotional coloring to the poetic text, both positive and negative. It was found that among the means and methods of expressing emotions at the lexical level, oxymoron, epithets, metaphors, compound words, etc. are quite frequent.

Key words: emotiveness, emotive vocabulary, poetic text.